

EDİTÖRDEN

Ramazan Pektaş
Elektrik Mühendisleri Odası
49. Dönem Yönetim Kurulu Yazmanı
ramazan.pektas@emo.org.tr

GERÇEKÇİ OL, İMKÂNSIZI İSTE*

Baştan söylemeliyim ki bu bir polemik yazısıdır.

İnsanlığın izlenebilir tarihinin ilk yıllarında, yontma ile başlayan alet yapma sevdası binlerce yıl içinde yavaş yavaş gelişerek çağına göre insanlara daha fazla refah getiren teknolojik buluşlar ve uygulamalarla devam etmiştir. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası buharlı makinelerin icadı ve teknolojik ilerlemelerin getirdiği kolaylıklar 20. yüzyılda transistörün bulunmasıyla birlikte şaha kalkmıştır. Öncesindeki buluşların önemli bir kısmının (telefon, televizyon, bilgisayar vb. gibi) ilk anda değeri anlaşılamamış olsa da zaman içinde bir noktadan sonra çok hızlı ilerlemeler kaydetmiştir.

Teknolojinin hızlı ilerleme süreci ve buna bağlı olarak da teknolojik ürünlerin hem fiziksel büyüklüklerinde hem de edinme maliyetlerindeki düşüş, yaygınlaşmasını da beraberinde getirmiştir. Özellikle 2000'li yıllarda hayatımızda daha sık görmeye başladığımız ve hatta kanıksadığımız akıllı “şey”lerin sayısı o kadar arttı ki takip etmekte zorlanıyoruz. Akıllı telefonlar, akıllı binalar, akıllı buzdolabı, akıllı fırın, akıllı şebekeler, akıllı arabalar, akıllı ayakkabılar, akıllı yollar diyoruz ancak nerede duracağını şimdilik bilemiyoruz. Şu an gündemdeki yapay zekâ **akıllı ayrı ayrı “birçok şey”** yerine “bir” uygulama ile **akıllı “çok şey”** olarak düşünülebilir.

Biz Eskiden...

Biraz eskilere, bundan 80-100 yıl öncesine gidersek, çocukların oyuncaklarının ebeveynleri tarafından yapıldığı veya yapmanın öğretildiği, matematiksel işlemler için çarpım tablosunun ezberlendiği, ya-

kın mesafelere yürünerek, evcil hayvanların çektiği arabalarla veya hayvan sırtında gidildiği dönemleri hatırlayan çok az kişi çıkar. Ama bunları yaşayan, dinleyen ve hayal edebilen bir kuşak hala hayatta. Daha yakın bir tarihte, 30-40 yıl önce mühendislik öğrencileri T-Cetveli ile karikatürize edilirken, gü-

nümüz kuşağı mühendislik öğrencilerinin kaçta kaç T-Cetvelini duymuş veya görmüş olabilir? Şimdi en basit matematik hesabının akıllı telefonla yapıldığı, yol tarifi diye bir şeyin kalmadığı, GPS ile konuma gidildiği, akıllı telefonlarla herkese her yerde ulaşıldığı, yerimizden kalkmadan uzaktaki kişilerle görüntülü toplantıların yapılabilirdiği, dünya dışı gezegenler veya gök ci-

simlerinin zaman farkıyla izlenebildiği bir devirdyiz. Yıllar önce kızıma, “Bizim üniversite okuduğumuz dönemde cep telefonu, İnternet ve e-posta yoktu” dediğimde inanmaz gözlerle bakmış hatta “Televizyon renkli değil siyah beyazdı” dediğimde de “Yok artık buna inanmamı bekleme” demişti. Halbuki bu bir gerçektir: İlk televizyonlar siyah beyazdı ama günümüz teknolojisi ile iç içe büyüyenlere bu, gerçek olamayacak kadar saçma görünüyor.

Ya Sonra

Teknolojinin hızlı gelişimiyle son 30-40 yılda insanlarda daha bireysel tavır sergileme yönünde davranış değişikliği gözlenmeye başladı. Sistematiğin olmayan ama daha hızlı sonuç alma yaklaşımı, teknolojik değişimlerin alışkanlık haline getirilmesi ve toplumun tüketime özendirilmesini üst üste koyduğumuzda ortaya genetik olmasa da davranışsal bir büyük değişim ya da alt üst oluşun görüntüsü çıkar. Eğer bu büyük değişimin yararlı mı yoksa zararlı mı

* - Ernesto Che Guevara

olduğundan çok insan davranışlarındaki karşılığına bakarsak, düşünüp analiz etme refleksinin yerini büyük oranda hızlıca sahip olunan bilgiden cevap vermeye dönüştüğünü yani düşünmek ve analiz etmek için zaman kaybedilmediğini (!) söyleyebiliriz. Bunda büyük ölçüde İnternet erişiminin ve bilgiye erişimin kolaylaşmasının ve bunun sonucu olarak bireylerin daha çok bilgiye sahip olmasının rolü vardır. Diğer yandan ister doğru bilgiye ister yanlış ve yanıltıcı bilgiye bu kadar kolay ulaşılmasının sonucunda analiz özelliğinin kaybolmaya başlamasının etkisiyle, toplumu siyasal alanda manipüle etmek, kişileri dolandırmak, bireyler arası ilişkileri zayıflatmak, toplumsal-sosyal duyarlılıkları kaybettirmek, ekonomik gelir dağılımındaki veya devlet aygıtının işleyişindeki bozulmaları gizlemek gibi olumsuzluklar da yaygın hale gelmeye başlamıştır. Birçoğumuz sosyal medya ortamlarında çok eski veya gerçek dışı bilgilerin güncel ve doğru bilgiden çok daha hızlı yayıldığını görmüşüzdür.

Delikli Demirin İcadı ve Kitlesel İmha Yöntemleri

Makineleşme veya hayatımızı kolaylaştıran uygulamaların hep daha iyisini, daha hızlısını, daha ucuzunu (ama daha pahalıya) satma iddiasındaki kapitalist açgözlülüğün sınırları yoktur. Diğer yandan teknolojinin etik değerlerinin olmadığını da görebiliriz. Yüzyıllar önce “delikli demir icat oldu, mertlik bozuldu” derken günümüzde mertliğin adının dahi anılmadığına, kimyasal silahlar dahil kitlesel imha silahlarının saha testleri için yerel ya da bölgesel savaş çıkırtkanlıklarına hatta yer yer bu denemeler için sıcak çatışmalar yaşandığına şahit oluyoruz. Sosyal medya denilen ama aslında insanları asosyalleşiren ve yaşamı sanal bir dünyaya hapseden gelişmelerin sonucu bireyler, tepki-

lerini sanal ortamlarda göstermeleri ile görevlerini yapmış olma düşüncesine kolaylıkla geçmektedirler. Elbette toplumsal tepkinin ve belli konulardaki duyarlılıkların gösterilmesi önemlidir ancak bunun sanal hayatın dışında gündelik hayatta olmaması durumunda aslında yapılabilecek çok fazla seçenek kalmamaktadır.

İnsanlık Nereye Gidiyor?

Evet, günümüzde uzak gök cisimlerini izleyebiliyor, milyarlarca yıl önce olmuş astronomik olaylar hakkında ipuçları yakalayabiliyor, yeryüzünde binlerce milyonlarca yıl önce oluşan felaketleri ve sonuçlarını anlayabiliyoruz, yüz yıl veya iki yüz yıl sonra nasıl bir dünyada yaşayacağımızı öngörebiliyoruz. Bugünlerde ise her şeyi hatta bilimsel buluşları bile yapay zekaya yaptırmaya çalışıyoruz. Bu gidişat, insanın yeryüzündeki varoluş amacını sadece dünyaya gelip tıbbın elverdiği süre kadar yaşayıp (bunu da uzatma çabaları var) bu

dünyadan göçmeye indirgenmesine doğru yol almaktadır. İnsanların, bitkilerin, hayvanların doğal/evrimsel olmayan yollarla genetiğini değiştirmenin etik değerler açısından tartışılmadan yapılması önemli bir sorun olarak algılanmamaktadır. Yapay zeka başta olmak üzere, teknolojik bağımlılığa atfedilen önemin sınırsızlığı insanlığın geleceği açısından ürkütücüdür. Bireyin ve toplumun daha rahat ve konforlu yaşamasının hedeflenmesi varoluşumuzun sebeplerinden birisi olarak elbette önemlidir. Diğer yandan ise, teknolojik gelişmenin insan, toplum ve doğa yararı yerine iş dünyasının kar güdüsüne endekslenmesi de ciddi biçimde sorgulanması gereken bir noktadır. Son 200 yılda, binlerce milyonlarca yılda oluşmuş yeraltı ve yerüstü kaynaklarını, bitmez bir açgözlülükle tahrip ediyoruz. Milyonlarca yılda oluşan madenler, tarihsel miras,

“İnsanların, bitkilerin, hayvanların doğal/evrimsel olmayan yollarla genetiğini değiştirmenin etik değerler açısından tartışılmadan yapılması önemli bir sorun olarak algılanmamaktadır. Yapay zeka başta olmak üzere, teknolojik bağımlılığa atfedilen önemin sınırsızlığı insanlığın geleceği açısından ürkütücüdür.”

doğal doku, ormanlar, akarsular, diğer canlılar gibi değerlerin dünyanın 4,5 milyar yıllık tarihine kıyasla çok küçük bir zaman diliminde metalaştırılıp tüketilmesi veya tahrip edilmesi hakkına sahip olup olmadığımız, etik değerler ve geleceğe miras açısından tartışılmalıdır. Ayrıca dünya dışında yaşam alanları araştırmalarının da hız kazandığı bilinmekte, ancak dünyayı mahvetmiş (veya mahvetmenin eşiğine getirmiş) insanlığın başka gök cisimlerini de aynı akılla mahvetmeyeceğini kim söyleyebilir?

Savunma adı verilen ama aslen bir savaş sanayii olan silahlanma sektörüne ayrılan kaynakların beslenme, barınma, sağlık, eğitim, enerji, ulaşım gibi insani ihtiyaçlara yönlendirilmesi bugün yaşadığımız birçok sorunun kaynaklarından birisidir. Teknolojik cihazların (akıllı telefonlar, saatler, arabalar, bazı yazılım uygulamaları vb.) her yıl yeni versiyon adı altında çok basit özelliklerin eklenmesiyle pazara sürülmesi sonucu kullanıcıların yeni çıkan modele heveslendirilmesi ve tüketime özendirilmesi ciddi şekilde sorgulanmalıdır. Şu soruya verilecek gerçekçi bir cevap birçok konuya ışık tutacaktır: “Halen iş görür durumda olan bir modelin yükseltilmesine gerçekten ihtiyaç var mı?” Teknoloji, “üretenlerin ve satanların (daha fazla) kazanç sağlaması için değil, bireyin ve toplumun ihtiyacı ve refahı için olmalıdır” ilkesi çerçevesinde bir davranışın toplumda yaygınlık kazanması belki teknoloji çılgınlığına bir parça çözüm olabilecektir.

Bu noktada, zaman zaman duyduğumuz kişisel bilgilerin çalınması, kurumsal sitelerin ele geçirilmesi, başarısız bir yazılım güncellemesi sonucu bütün dünyanın uçak seferleri dahil kriz yaşaması ve yakın zamanda bir yapay zeka uygulamasının ele geçirilmesi gibi somut sorunlar da teknoloji bağımlılığında olası felaket senaryolarının düşünülmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Ne Yapmalı?

Feodaliteyi tasfiye ederek egemen hale gelen kapitalist sistem, onlarca kriz yaşamış, emeğiyle geçinen kesimlere yönelik elindeki her gücü umarsızca

kullanmış ve kullanmaya devam etmektedir. Yaşadığı krizleri kendi açısından fırsata çeviren sistem, faturayı hep emeği ile geçinenlere ödetmiş olmaktadır (ve ileride ödetmek istemekten) herhangi bir utanç duymamaktadır. Etik ve insani değerleri göz ardı eden sistemin, teknolojiyi de metalaştırması ve piyasalaştırması beklenmedik bir şey değil. Doğal

kaynakların mühendislik felsefesine uygun olarak en iyi şekilde kullanılması, bireylerin satın alma gücünün gerçek ihtiyaçlara yönelmesi, hızlı tüketime paralel olarak ortaya çıkan atıkların, çevresel etkilerin azaltılması gibi toplumsal fayda odaklı bir yaklaşımın gerekli olduğu açıktır. Teknolojinin insan, toplum ve doğa yararına kullanımının

öncelenmesi, kamusal gücün ve değerlerin gerek teknolojik gelişmeler gerekse ekonomik girdilerin toplum kesimlerine daha eşit dağıtılabilmesi bakımından sosyal/sivil oluşumların ve örgütlenmelerin müdahil olabilmesine yönelik çabaların artması bir seçenek olabilir. Aksi halde, gözü doymak bilmeyen kesimlerin hırsları uğruna kaynakları israf derecesinde kullanan, geniş halk kesimlerine daha iyi yaşam standardı yerine daha fazla yoksulluk üreten bir dünyaya mahkum oluruz.

